

De plantendiversiteit van het historische domein Ter Tommen (Grimbergen; provincie Vlaams-Brabant, België)

Anne RONSE

Agentschap Plantentuin Meise, Nieuwelaan 38, B-1860 Meise, België
anne.ronse@plantentuinmeise.be

Samenvatting. – Gedurende planteninventarisaties van 2003 tot 2023 werden in het historische domein Ter Tommen (Grimbergen) 315 taxa waargenomen, waaronder meerdere tientallen vrij zeldzaam tot zeer of zelfs uiterst zeldzaam. In totaal werden 165 herbariumcollecties gemaakt en ingevoerd in GBIF. Uit een socio-ecologische analyse blijkt een grote diversiteit van vegetaties, met bodems die zeer sterk variëren qua vochtgehalte, zuurtegraad en voedselrijkdom; dit laatste blijkt ook uit de Ellenberg-N-waarden. Bovendien is het gebied zeer divers op hydrologisch en geomorfologisch vlak; bijzonder is de voor Vlaanderen uitzonderlijk grote steilrand, met een zeer grote populatie van de zeldzame *Polystichum setiferum*. Door de rijke geschiedenis van het gebied zijn ook eertijds aangeplante soorten aanwezig evenals heel wat verwilderde neofyten, waarvan sommige voor het eerst voor België vermeld.

Abstract. – *The plant diversity of the historical estate Ter Tommen (Grimbergen; province of Flemish Brabant, Belgium).* Plant inventories made between 2003 and 2023 in the historical domain Ter Tommen (Grimbergen) yielded 315 taxa, several dozens of which are scarce to (extremely) rare. Overall, 165 herbarium samples were collected and registered in GBIF. A socio-ecological analysis reveals very diverse vegetations, on soils which vary considerably in moisture, acidity and nutrient content, the latter also confirmed by Ellenberg-N-values. The estate also displays a very diverse hydrology and geomorphology; especially the steep slope is exceptionally large for Flanders and harbors a very large population of the rare *Polystichum setiferum*. Reflecting its history as a castle domain, several formerly planted species are present as well as naturalized neophytes, some of them recorded for the first time from Belgium.

Résumé. – *La diversité des plantes dans le domaine historique de Ter Tommen (Grimbergen ; province du Brabant flamand, Belgique).* Des inventaires floristiques réalisés entre 2003 et 2023 dans le domaine historique de Ter Tommen (Grimbergen) ont abouti à une liste de 315 taxons, dont plusieurs dizaines assez à extrêmement rares. Au total 165 échantillons d’herbier ont été récoltés et enregistrés dans GBIF. Une analyse socio-écologique a démontré une grande diversité de végétations, avec des sols dont l’humidité, l’acidité ainsi que la richesse en nutriments varient fortement, ce qui est par ailleurs corroboré par les indices N d’Ellenberg. Le domaine est également fort variable d’un point de vue hydrologique et géomorphologique, avec une pente raide exceptionnellement grande pour la Flandre, qui héberge une très grande population du rare *Polystichum setiferum*. Dans ce domaine historique plusieurs espèces introduites ainsi que des espèces naturalisées ont été observées, dont certaines pour la première fois en Belgique.

Illustraties:
Anne Ronse

Citering:

Ronse A. (2024) – De plantendiversiteit van het historische domein Ter Tommen (Grimbergen; provincie Vlaams-Brabant, België). *Dumortiera* 124: 35-46.

Inleiding

Het gebied Ter Tommen (ook wel Domein Kiekens genoemd) bestaat uit wat overblijft van een oud kasteeldomein en is gelegen in Grimbergen op de grens met Vilvoorde, in het huidige gehucht Borgt. Het gebied is als “Restant van het domein van Borcht” beschreven in de [inventaris van onroerend erfgoed](#). Het ongeveer 30 ha grote gebied is zowel op historisch als op geomorfologisch vlak bijzonder (Deneef & Van Damme 2011). Het oude kasteel werd voor het eerst afgebeeld rond 1600, met o.a. een eilandtuin omzoomd door een brede gracht die verbonden was met een grote vijver, en aansluitend een steile beboste helling. Dit kasteel werd rond 1800 omgevormd tot een neoclassicistische villa, en

het domein werd als landschapspark aangelegd. Na 1961 werd de drogere helft van het domein verkaveld; het resterend deel, met uitzondering van de neoclassicistische villa, werd op het gewestplan als ‘natuurgebied’ ingekleurd. Het gebied is sinds 2000 eigendom van de gemeente Grimbergen en bevat diverse biotopen: een moerasbos, een vijver met verlandingsvegetaties, graslanden, en bossen, waaronder een hellingbos. De langgerekte vijver (fig. 1) heeft twee uiteinden die naar elkaar geplooid zijn, en is vermoedelijk een relict van een oude meander van de Zenne, die voor de aanleg van het kanaal Brussel-Willebroek in 1560 anderhalve kilometer meer naar het westen haar bedding had. Door erosie ontstond in de flank van het leemplateau ten oosten van

Figuur 1. Zicht op de vijver die vermoedelijk een oude stootoever en fossiele meander van de oer-Zenne is. Foto genomen in juni 2015.

Grimbergen een steilrand, die nu de noordwestelijke rand van het huidige gebied vormt. Deze steilrand is bebost, strekt zich uit over een lengte van ongeveer 600 m, en heeft een hellingsgraad van ongeveer 15% tot 19%, waardoor er een niveauverschil van minstens 15 m over een afstand van 100 m is. Omwille van de onmiddellijke nabijheid van woningen en tuinen wordt het gebied sterk antropogeen beïnvloed. Het moerasbos (of elzenbroekbos; fig. 2) in het centrale deel van het gebied staat nagenoeg continu onder water. Het waterniveau kan traditioneel geregeld worden door middel van een schot aan de kant van de Tangebeek, die de oostelijke grens van het gebied vormt. Sinds 2023 hebben bevers echter het waterniveau sterk doen stijgen door de aanleg van dammen aan deze kant. Evenwijdig met de beek loopt binnen het gebied een pad (“oostelijk pad”), dat aan de zuidkant uitkomt in een open plek (“oostelijke open plek”), een vroegere hooiweide die aan verruiging onderhevig geweest is. Bovendien werd in het noordelijk deel van het gebied in 2013 een open gebied gemaakt, dat echter sterk aan verruiging onderhevig is, voornamelijk door wilgenopslag. Tot voor enkele jaren liep er nog een pad van noord naar zuid in het centrale deel van het gebied, maar dit ligt nu volledig onder water.

Figuur 2. Westkant van het moerasbos in juli 2023.

Opzet en methodiek

Het domein Ter Tommen werd tussen 2003 en 2023 meermaals bezocht. In mei en juni van 2003 en 2005 en oktober 2004 (periode 1), mei 2014 en juni 2015 (periode 2), en juli en november 2023 (periode 3). Het gebied werd dus in hoofdzaak in het late voorjaar en in de (vroeg) zomer bezocht. Van een aantal vaatplanten zijn herbariumcollecties gemaakt voor het herbarium van Plantentuin Meise (BR); ze werden gescand, ingebracht in botanicalcollections.be, en vervolgens ook geregistreerd in GBIF ([Global Biodiversity Information Facility](https://global.biodiversityinformation.org/)) waar ze opgevraagd kunnen worden via doi: <https://doi.org/10.15468/dl.2chgf4>.

Deze bijdrage geeft een overzicht van de waargenomen planten, waarbij de zeldzame of bijzondere inheemse soorten, neofyten en historische relictten worden besproken. De planten werden door de auteur op naam gebracht, met uitzondering van de wilgen (*Salix*), die gedetermineerd werden door Pol Meert, Joost Verbeke en Sonja Deneve, gebruik makend van de meest recente inzichten in de naamgeving van dit genus (o.a. Belyaeva 2009, Zwaenepoel 2019). Voor de naamgeving van de planten werd de laatste editie van de Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (Verloove & Van Rossum 2023) gevolgd.

De standaardlijst van de Belgische vaatplanten met aanduiding van hun zeldzaamheid en socio-ecologische groep (Stieperaere & Franssen 1982) werd benut om de flora van Ter Tommen verder te analyseren en om inzicht te krijgen over de socio-ecologische groepen en de ecologische situatie (zuurtegraad, kalkgehalte, voedselrijkdom en vochtigheid) van het gebied. Het aantal soorten per groep is een maat van het belang van elke groep in het gebied. Daarnaast werd een analyse gemaakt met de Ellenberg-N-waarden van de soorten per socio-ecologische groep, die de voedingstoestand van de standplaatsen aangeeft (Ellenberg 1979, Ellenberg *et al.* 1992, Tichý *et al.* 2023), met een cijfer tussen 1 en 9 (van zeer voedselarm tot zeer voedselrijk). In deze tekst worden de conclusies van beide analyses weergegeven. In Ronse (2023) wordt een meer gedetailleerd verslag gegeven van de inventarisatie van het gebied.

Resultaten

Er werden in het gebied 315 plantensoorten geïnventariseerd en van 108 soorten werd herbariummateriaal in BR gedeponneerd (zie soortenlijst achteraan). Tabel 1 geeft een synthese van de socio-ecologische analyse, met in de eerste kolom de socio-ecologische groepen, in de tweede het aantal soorten per groep, en in de derde de gemiddelde Ellenberg N-waarde van de aanwezige soorten. Alle socio-ecologische groepen van Stieperaere & Franssen (1982) zijn vertegenwoordigd, behalve de groep met soorten van sterk tot matig zoute milieus, zoals te verwachten voor een locatie in het binnenland.

Socio-ecologische groep	Aantal soorten	Gemiddelde-N-Ellenberg
Bossen	61	4,4
Zoet water	47	6,1
Pioniers antropogeen	46	6,3
Vochtige/natte graslanden	35	4,6
Kaalslagen en zomen	35	6,0
Pioniers natuurlijk	26	5,6
Droge graslanden	12	3,4
Heiden en venen	7	3,0

Tabel 1: Socio-ecologische groepen in Ter Tommen gerangschikt naar het totaal aantal soorten met vermelding van de gemiddelde Ellenberg-N-waarde per groep.

In hetgeen volgt worden de resultaten weergegeven per socio-ecologische groep en per biotoop binnen elke groep, volgens de volgorde van tabel 1. De geografische ligging van de groepen/biotopen in Ter Tommen wordt ook aangegeven en zeldzame of bijzondere soorten krijgen extra aandacht.

1. Bossen. Het Domein Ter Tommen is voor ongeveer driekwart bebost. Bos vormt er de meest soortenrijke socio-ecologische groep (met 61 soorten); het gaat om bosplanten van matig voedselarme tot voedselrijke milieus. Hun gemiddelde Ellenberg-N-waarde bedraagt hier 4,4. Binnen deze groep kunnen drie biotopen onderscheiden worden: gemengde loofbossen, een hellingbos en een moerasbos. We bespreken de eerste twee biotopen hier; het derde biotoop wordt onder een volgende groep (natte/waterrijke gebieden) besproken omdat dit biotoop qua soorten en vegetaties daar beter bij aansluit.

1a. Gemengd loofbos is vooral in het noorden en in het zuidoosten van het gebied aanwezig en bevat een groot aantal inheemse loofbomen en struiken. Het domein bevat uitzonderlijk veel wilgensoorten (genus *Salix*), waarvan een groot deel in de vaak vochtige tot natte bossen: *S. aurita*, *S. caprea*, *S. pentandra*, *S. cinerea* subsp. *cinerea* en *S. cinerea* subsp. *oleifolia*, evenals hun kruising *S. ×guinieri*, en verder de hybriden *S. ×multinervis* en *S. ×richardtii*. Opmerkelijk is het voorkomen van *S. aurita*, een soort die typisch is voor arme zure milieus en voornamelijk in de Kempen gedijt (Zwaenepoel in Van Landuyt et al. 2006b). Bovendien is *S. pentandra* aanwezig, een soort die van nature voorkomt in moerasbosjes in wilgenstruwelen met voornamelijk *S. cinerea* subsp. *cinerea*, en zeer zeldzaam is volgens Zwaenepoel (in Van Landuyt et al. 2006b). Verder is *S. cinerea* subsp. *oleifolia* zeldzaam volgens waarnemingen.be.

Opvallend is ook de frequente aanwezigheid in het gebied van *Viburnum lantana*, een soort die in Zuid-België inheems is, maar in Vlaanderen zeer zeldzaam. Daar is het in veel gevallen een verwilderde soort, maar mogelijk is ze er ook lokaal inheems (Van Landuyt in Van Landuyt et al. 2006b). *Rosa arvensis* (fig. 3-4) werd bij elk bezoek aangetroffen in de bossen bij het oostelijk pad. Het is een zeldzame inheemse soort volgens waarnemingen.be/species/7327 (geraadpleegd op 4/11/2024).

Figuur 3-4: De zeldzame *Rosa arvensis* in Ter Tommen (boven: bloem, onder: vrucht).

De bossen herbergen uiteraard ook talrijke kruidachtige bossoorten, waaronder grassen (zoals *Poa nemoralis* en *Schedonorus giganteus*), zeggensoorten en varens, waaronder *Dryopteris affinis*, een soort die volgens Viane (in Van Landuyt et al. 2006b) zeer zeldzaam was, maar volgens waarnemingen.be (geraadpleegd op 22.12.2023) recenter eerder als zeldzaam aangegeven. Overigens komen heel wat houtige exoten voor, zoals *Quercus rubra*, *Juglans regia*, *Ilex ×altaclerensis* en *Lonicera pileata*. *Acer negundo* (fig. 5) is een Amerikaanse soort die sinds het begin van de waarnemingen in redelijk grote aantallen in het gebied aanwezig was. De soort is in Europa als sierboom gebruikt sinds de 16e eeuw en is volgens de Vlaamse plantatlas pas eind 20e eeuw beginnen verwilderen in Vlaanderen (Verloove in Van Landuyt et al. 2006b). In Ter Tommen was de soort mogelijk al langer verwilderd, en vermoedelijk aangeplant: volgens Deneef & Van Damme (2011) kwam ze in de jaren 1980 nog als hakhout voor in het moerasbos (naast andere sier- en cultuurvariëteiten); na 1990, toen grote delen van het gebied bijna permanent blank kwamen te staan, moest ze meer en meer het veld ruimen voor *Alnus glutinosa* en diverse soorten wilg. *Acer negundo* is ook al vroeger vermeld in de nabije omgeving, namelijk in de 19e eeuw als siersoort tussen het kreupelhout op de hellingen van het oud kasteel De Borgt (Popp 1860 in Deneef & Van Damme 2011).

Een minder algemene houtige exoot die voorkomt in Ter Tommen is *Viburnum ×rhytidophylloides*. Volgens de Manual of the Alien Plants of Belgium (geraadpleegd op 30.06.2023), is deze laatste een zeer zeldzame exoot in België die meestal betrekking heeft op

Figuur 5. Bloeiende *Acer negundo*. Deze soort is van oudsher aanwezig in het gebied.

verwildering van de gekweekte *V. rhytidophylloides*; maar mogelijk kan ze ook spontaan ontstaan in aanwezigheid van beide ouders. Dit laatste zou hier wel het geval kunnen zijn gezien de talrijke aanwezigheid van *V. lantana* in het gebied, in combinatie met de mogelijke aanwezigheid van de andere ouder in nabije tuinen. Er werden in 2023 een vijftal tot 3 m hoge verwilderde planten van *V. rhytidophylloides* genoteerd, verspreid in het gebied.

1b. Het **hellingbos** in Ter Tommen ligt op een voor Vlaanderen uitzonderlijk grote en steile steilrand, die zich uitstrekt over meer dan een halve kilometer langs de westrand van het gebied. Het maakt ongeveer 10% uit van het hele gebied en is moeilijk toegankelijk door de zeer steile hellingen. Er staan diverse loofbomen en struiken, waarvan een groot deel hoogstwaarschijnlijk aangeplant en deels verder uitgezaaid. Zo werden enkele exemplaren van een sierappel in niet bloeiende toestand waargenomen; op basis van vegetatieve kenmerken zijn ze geïdentificeerd als vermoedelijk *Malus ×moerlandsii*, een kruising tussen *M. ×purpurea* 'Lemoinei' en *M. toringo*. Van *M. toringo* (vaak benoemd met de synoniemen *M. sargentii* en *M. sieboldii*) is overigens een bloeiend exemplaar ingezameld in het domein op ongeveer een halve km afstand. Het is een soort die ook in het domein van Plantentuin Meise, op een afstand van ongeveer 5 km, frequent verwildert vanuit de collecties (Ronse 2011).

Het hellingbos herbergt een grote populatie met naar schatting tussen 500 en 1000 exemplaren van *Polystichum setiferum* (fig. 6). In 2006 waren er in Vlaanderen slechts drie groeiplaatsen van gekend (Viane in Van Landuyt *et al.* 2006b), maar recent zijn meerdere locaties toegevoegd in waarnemingen.be, zodat de soort nu als zeer zeldzaam bestempeld wordt. De populatie in Grimbergen is wellicht de grootste in Vlaanderen. Bovendien staan er ook meerdere exemplaren van de zeer zeldzame *P. aculeatum*, evenals van de kruising van deze soorten, de triploïde *P. ×bicknellii*.

2. **Zoet water.** Vervolgens komt de groep van “zoete en brakke waters en oevers” met 47 soorten met een eerder hoge gemiddelde Ellenberg-N-waarde (6,1). In dit gebied gaat het uiteraard enkel om planten van zoete waters. Het is een groep met zowel obligate waterplanten als soorten van natte ruigten en van verlandingsvegetaties. Ze groeien in en langs de vijver en de Tangebeek, samen

Figuur 6. Het voor Vlaanderen uitzonderlijk groot steiltalud herbergt een zeer grote populatie van de zeer zeldzame *Polystichum setiferum*. Foto genomen in juli 2023.

goed voor naar schatting 20% van de oppervlakte, en ook in het moerasbos, dat ongeveer de helft van het hele gebied beslaat.

Door de recente hoge waterstanden vloeien de vijver en het moerasbos in elkaar en bevatten ze grotendeels dezelfde soorten waterplanten, zoals *Lemna minor*, *L. trisulca* en *Spirodela polyrhiza*, een vrij algemene maar achteruitgaande soort. Opmerkelijk is het veelvuldig voorkomen van *Ceratophyllum submersum*; in Vlaanderen is ze vrij zeldzaam en komt vooral in de polders voor. In de vijver werd *Potamogeton trichoides* ingezameld, die zeldzaam is in de Leemstreek (Vanhecke in Van Landuyt *et al.* 2006b). Uit de aanwezigheid van bovenstaande soorten blijkt een (eerder) goede waterkwaliteit, wat bevestigd werd door de in 2017 abundante draadalg *Spirogyra weberi*. Dit is een matig eutrofiëringstolerante soort van zacht en relatief zuur water of van hard water bij niet te sterke nutriëntenbelasting (Simons 1990, Simons *et al.* 1999).

In en naast het water groeien ook diverse wilgensoorten, zoals *Salix alba* en *S. alba* var. *caerulea*, *S. ×fragilis* (= *S. alba* × *euxina*), *S. viminalis* en de kruising *S. ×holosericea* (= *S. viminalis* × *cinerea*). Overigens komt in het gebied ook een niet-inheemse wilg voor, *S. gmelinii*, volgens Van Landuyt *et al.* (2006b) zeldzaam in Vlaanderen (daar nog vermeld onder de vroegere naam *S. dasyclados*). De natte gebieden en hun verlandingsvegetaties herbergen verder heel wat *Carex*-soorten, waaronder *C. vulpina*, een volgens de Vlaamse rode lijst (Van Landuyt *et al.* 2006a) bedreigde soort.

Vermeldenswaard is verder *Poa palustris*, in het Brabants district vrij zeldzaam tot zeldzaam, evenals *Epilobium obscurum*, een zeldzame tot zeer zeldzame soort van natte graslanden en moerassen, vooral op venige bodems (Verloove & Van Rossum 2023).

3. Pioniers – antropogeen. Deze groep met 46 soorten pioniers van sterk verstoorde plaatsen treft men vooral aan langs weg-randen en droge ruigten. De soorten van deze groep behalen de hoogste gemiddelde Ellenberg-N-waarde (6,3) van alle groepen. Tot deze groep behoren ook niet inheemse soorten, zoals *Vicia villosa*, vrij algemeen en al lang ingeburgerd in Vlaanderen (Verloove in Van Landuyt et al. 2006b), evenals *Symphoricarpos albus*, die zich in de ruigte langs de zuidgrens van het gebied vanuit naburige tuinen uitbreidt. In het noordelijk deel van Ter Tommen heeft de invasieve *Reynoutria japonica* zich uitgebreid, evenals *R. xbohemica*.

4. Vochtige tot natte graslanden. Het gaat om graslanden op matig voedselrijke tot voedselrijke, vochtige tot natte grond. De groep telt 35 soorten die een gemiddelde Ellenberg-N-waarde hebben van 4,6. Ze werden deels aangetroffen langs paden en op open plekken in het domein, zoals het oostelijk pad en de oostelijke open plek (een oude hooiweide). De oostelijke open plek is redelijk droog en herbergt heel wat soorten van glanshavergraslanden. De in Vlaanderen volgens Zwaenepoel (in Van Landuyt et al. 2006b) zeer zeldzame *Lathyrus nissolia* is er in elke periode waargenomen, in juli 2023 zelfs met honderden zaaddragende exemplaren. In 2016 werd ook de vrij zeldzame *Lathyrus tuberosus* waargenomen. Langs het oostelijk pad groeide in de eerste periode *Trisetum flavescens* die later helaas niet werd teruggevonden, ondanks gericht zoeken. Het is een soort die in 2006 plaatselijk nog vrij algemeen was in Vlaanderen, maar niettemin zeer sterk achteruitgegaan (Van Landuyt in Van Landuyt et al. 2006b).

Op de minder droge noordelijke open plek, die in 2013 (weer) vrijgemaakt werd (fig. 7), komen andere soorten voor zoals *Cirsium oleraceum*, *C. palustre* en de kwelindicator *Scirpus sylvaticus*; de zeldzame *Dactylorhiza fuchsii* (Van de Vijver in Van Landuyt et al. 2006b) is eveneens in deze zone opgedoken.

5. Kaalslagen en zomen. Er werden in het gebied 35 soorten waargenomen van kaalslagen, zomen en struwelen, meestal in bosranden en op min of meer open plekken in bossen. Ze bezitten een eerder hoge gemiddelde Ellenberg-N-waarde (6,0). Tot deze groep behoren o.a. enkele weinig courante *Carex*-soorten, zoals *C. pairae* (syn.: *C. muricata* subsp. *pairae*), een zeer zeldzame soort in Vlaanderen (Allemeersch in Van Landuyt et al. 2006b), evenals *C.*

Figuur 7. In het noorden van Ter Tommen werd een nieuwe open plek gemaakt (hier in juni 2015).

spicata, die vrij zeldzaam is in Vlaanderen (Vanhecke in Van Landuyt et al. 2006b). Laatstgenoemde soort komt ook voor in een andere deelgemeente van Grimbergen, op de verkeerswisselaar te Strombeek-Bever (Ronse 2017). De zeer zeldzame *C. divulsa* komt eveneens voor op meerdere plekken in het domein, waaronder de oostelijke open plek.

Op deze open plek stond in 2004 in de bosrand één grote bloeiende plant van *Orchis militaris*, een uiterst zeldzame orchidee, die in 2005 opnieuw verdwenen was. In de buurt hiervan groeide in de twee eerste periodes overigens ook *Rhytidadelphus triquetrus*, een in Vlaanderen vrij zeldzaam mos van ijle bossen en graslanden.

Op een dichtgroeïende open plek in het noorden van het gebied is in 2003 *Hippophae rhamnoides* aangetroffen, volgens Van Landuyt (in Van Landuyt et al. 2006b) vrij zeldzaam in Vlaanderen. In het binnenland gaat het meestal om verwildering vanuit aanplantingen op opgespoten kalkrijk zand. In het domein is ze samen aangetroffen met *Salix repens* en *S. xholosericea* (= *S. viminalis* × *cinerea*), die evenwel in andere groepen ingedeeld zijn. Een andere struik uit dezelfde groep is *Cornus sanguinea* subsp. *sanguinea*, die in het gebied veelvuldig voorkomt. Daarnaast werd ook meermaals de ondersoort *Cornus sanguinea* subsp. *australis* ingezameld, een neofyt waarvan de verspreiding in België onvoldoende gekend is, maar die mogelijk nogal vaak voorkomt ([Manual of the alien plants of Belgium](#), geraadpleegd op 03.09.2024).

Deze vijf groepen vertegenwoordigen samen ongeveer 80 % van alle soorten, en worden gevolgd door drie kleinere groepen.

6. Pioniers – natuurlijk. Deze groep bevat 26 soorten met een eerder hoge gemiddelde Ellenberg-N-waarde (5,6). Het zijn meestal (vrij) algemene soorten, zoals *Agrostis stolonifera*, *Carex hirta*, *C. otrubae* en *Bidens frondosa*. Enkel *Centaureum pulchellum* is vrij zeldzaam in Vlaanderen (Van Landuyt in Van Landuyt et al. 2006b).

De laatste twee groepen bevatten soorten die minder voedselrijke omstandigheden verkiezen, en voornamelijk op de oostelijke open plek en langs het oostelijk pad aangetroffen zijn.

7. Droge graslanden. De groep van droge graslanden bevat hier 12 soorten, waarvan de meerderheid (vrij) algemeen zijn. Ze komen voor op voedselarme tot matig voedselrijke gronden, wat zich weerspiegelt in de lage gemiddelde Ellenberg-N-waarde van 3,4. Het zijn deels soorten van neutrale tot zwak basische grond, zoals *Pilosella officinarum*, met een Ellenberg-N-waarde van slechts 1,8. Er zijn ook soorten van zure grond, zoals *Agrostis capillaris* en *Hypericum perforatum*, terwijl éénmalig ook *Poa compressa* is waargenomen, een soort van kalkrijke grond.

De meeste van deze soorten zijn waargenomen op de oostelijke open plek, met bovendien als primeur voor Vlaanderen *Pilosella xprussica* die er in 2015 groeide met enkele exemplaren (Ronse & Gottschlich 2017). Dit is een spontane kruising van *P. officinarum* en *P. caespitosa*, een zeldzame neofyt. Deze laatste is niet in het gebied waargenomen, maar was wel jarenlang aanwezig op een muur langs het kanaal in het naburige Humbeek. Langs een pad in het noorden van het gebied werd overigens de zeer zeldzame *Vulpia bromoides* aangetroffen.

8. Heiden en vennen. Dit is de kleinste groep, met ook de laagste gemiddelde Ellenberg-N-waarde (3,0). Het gaat om drie soorten van matig voedselarme, zure laagveenmoerassen, waaronder de vrij algemene *Agrostis canina* en *Carex nigra*, die vooral in de Kempen voorkomen. Daarnaast zijn er drie soorten van onbemeste, heischrale graslanden aanwezig, namelijk *Luzula multiflora* en

Hieracium umbellatum, evenals *Salix repens* die in de leemstreek zeldzaam is. De kruising *S. ×subsericea* is ook aanwezig, eveneens zeldzaam volgens waarnemingen.be.

De neofyten en historische relictten

In de socio-ecologische analyse van de Belgische flora door Stieperaere & Franses (1982) zijn de meeste neofyten en historische relictten niet opgenomen omdat er onvoldoende gegevens over hun socio-ecologische kenmerken gekend waren. De neofyten en historische relictten worden daarom afzonderlijk gepresenteerd.

Neofyten. Ter Tommen herbergt (vrij) courante kruidachtige exoten, zoals *Senecio inaequidens*, *Erigeron canadensis*, *Potentilla indica*, *Impatiens parviflora*, *Heracleum mantegazzianum*, *Vinca major*, *Bidens frondosa*, *Lemna minuta*, *Oenothera deflexa*, *Solidago gigantea* en *S. canadensis*. Sinds 2014 werden steeds meer planten aangetroffen van *Hyacinthoides ×massartiana*, die vaak onterecht als wilde hyacint bestempeld wordt maar een kruising is tussen *H. non-scripta* en de in tuinen aangeplante *H. hispanica*. In 2006 bloeide *Pilosella aurantiaca* op de oostelijke open plek, maar verdween later.

Bovendien zijn er ook talrijke houtige exoten, waarvan de meeste in Vlaanderen (vrij) algemeen zijn, zoals *Acer platanoides*, *Aesculus hippocastanum*, *Buddleja davidii*, *Prunus laurocerasus*, *Cornus sericea*, *Ligustrum vulgare*, *L. ovalifolium*, *Lonicera pileata*, *Quercus rubra*, *Rubus laciniatus* en *Symphoricarpos albus*. In 2015 werd *Berberis julianae* ingezameld, een soort die in Vlaanderen geregeld verwilderd wordt aangetroffen, en ook in de onmiddellijke omgeving gevonden is (waarnemingen.be, geraadpleegd op 27.09.2024).

Overigens werden de *Ilex*-planten in het gebied geïdentificeerd als terugkruisingen van *I. aquifolium* met aangeplante *I. ×altaclerensis*, die zelf een kruising is van *I. aquifolium*. Onderzoek heeft aangetoond dat dit proces van terugkruising in Vlaanderen algemeen voorkomt (Ronse, in voorbereiding). Er werden ook drie soorten *Cotoneaster* waargenomen, waaronder vermoedelijk *C. divaricatus* en *C. rehderi*, twee eerder zeldzame soorten volgens waarnemingen.be (geraadpleegd op 04.10.2023); aangezien ze niet bloeiden noch vruchten droegen is hun identiteit onzeker.

Historische relictten. Behalve (sub)spontaan voorkomende soorten, komen in dit vroegere kasteeldomein ook bomen voor die er ooit aangeplant werden, vaak met slechts één exemplaar, zoals een *Salix babylonica*-hybride en *Pinus strobus*, en vermoedelijk ook het groot exemplaar van *Quercus petraea* dat naast de Tangebeek staat. Andere soorten komen talrijker voor, zoals *Populus canadensis*, *Platanus ×hispanica*, *Rhus typhina*, *Taxus baccata*, en in mindere mate ook *Pinus sylvestris*. Het is mogelijk dat ook *Populus balsamifera*, die meermaals in het gebied ingezameld is, er ooit aangeplant is. Er werd overigens ook *P. trichocarpa* gevonden.

Langs het oostelijk pad staat één ongeveer 3,5 m hoog exemplaar van *Pyracantha*, een genus waarvan meerdere soorten en kruisingen aangeplant worden. De plant behoort waarschijnlijk tot het complex van *P. crenulata*. Omdat deze struik door bomen overschaduwd is en niet bloeit, kan de identiteit ervan niet met zekerheid bepaald worden, want zowel gecultiveerde als wilde planten binnen dit genus zijn moeilijk op naam te brengen (Feng et al. 2021). In het gebied werd ook materiaal ingezameld van een dwergbamboe van het genus *Shibataea*, mogelijk *S. kumusasa* of *S. nanpingensis*, evenals van de zelden gekweekte *Corylus sieboldiana*. Het is echter niet duidelijk of deze planten verwilderd voorko-

men, dan wel betrekking hebben op oorspronkelijk aangeplante exemplaren. Van al deze soorten zijn geen meldingen gekend van verwildering in België.

Bespreking en besluit

Tijdens inventarisaties tussen 2003 en 2023 werden in Ter Tommen 315 taxa opgetekend, waarvan meerdere tientallen weinig algemeen, zeer zeldzaam of uiterst zeldzaam zijn.

Vermits dit redelijk groot en moeilijk toegankelijk gebied hoofdzakelijk in het late voorjaar en de vroege zomer bezocht werd, wordt niet verwacht dat deze resultaten exhaustief zijn, maar ze bieden toch een goed beeld van de aanwezige soorten en socio-ecologische groepen. Een analyse van de socio-ecologische groepen en van de Ellenberg-N-waarden aan de hand van de aanwezige soorten, heeft een sterke variatie aangetoond qua zuurtegraad en kalkgehalte, voedselrijkdom en vochtigheid van de standplaatsen. De grote diversiteit van Ter Tommen op bodemkundig, hydrologisch en geomorfologisch vlak resulteert in een zeer diverse samenstelling van het gebied qua soorten en vegetaties, met heel wat zeldzame soorten. Het gebied is sterk bebost en verruigd, en bestaat voor een groot deel uit vochtige tot natte delen, zoals het uitgestrekte moerasbos en de vijver, met heel wat interessante soorten. Daarnaast komen ook drogere delen voor, waaronder enkele open plekken met redelijk voedselarme graslanden. Deze nemen slechts ongeveer 10% van de oppervlakte in maar herbergen heel wat opmerkelijke soorten, die evenwel niet alle standgehouden hebben. Bovendien is een groot, hoog en steil talud aanwezig, voor Vlaanderen uniek op geomorfologisch vlak. Op de steilrand komt o.a. een zeer grote populatie van de zeldzame *Polystichum setiferum* voor, evenals de zeer zeldzame *P. aculeatum*, en hun kruising *P. ×bicknellii*.

Het gebied bezit overigens een rijke geschiedenis, wat de aanwezigheid verklaart van zowel (eertijds) aangeplante soorten als een aantal verwilderde neofyten. De tussen 2003 en 2023 teruggevonden relictten van aangeplante soorten zijn slechts een beperkt deel van het groot aantal sier- en cultuurvariëteiten die volgens Deneef & Van Damme (2011) in de jaren 1980 in het 'moerasbos' voorkwamen, zoals *Cedrus atlantica*, *Pinus strobus*, *Fagus sylvatica* 'Atropunica', *Platanus ×hispanica*, *Acer saccharinum* 'Laciniatum' en *Acer negundo*. Onze resultaten tonen verder ook de aanwezigheid van enkele relictsoorten buiten het moerasbos. Daarnaast bevat het gebied een groot aantal neofyten.

In de loop van de inventarisatieperiode werd een sterke vernatting van het gebied waargenomen. Na 1990 was al een significante stijging van het waterniveau vermeld, waardoor grote delen bijna permanent blank kwamen te staan (Deneef & Van Damme 2011). Hierdoor moest *Acer negundo* meer en meer het veld ruimen voor *Alnus glutinosa* en diverse soorten wilg (*Salix spec.*). *Crepis paludosa* kwam er vroeger ook voor, maar is recenter niet meer waargenomen. Deze vrij zeldzame soort is volgens Zwaenepoel (in Van Landuyt et al. 2006b) in Vlaanderen, meestal omwille van verruiging, sterk achteruitgegaan, maar in Ter Tommen kan het hoge waterpeil mogelijk ook een oorzaak geweest zijn. Traditioneel werd het waterpeil in het gebied geregeld door een schot bij de afloop naar de Tangebeek, maar recent is dit overgenomen door bevers die in het gebied komen wonen zijn. Daardoor is er een zeer sterke vernatting van het gebied, dat voor een groot deel (bijna) permanent onder water staat, wat een bedreiging vormt voor de drogere vegetaties.

Dankwoord

De auteur dankt de gemeente Grimbergen voor het verlenen van de toegang tot het gebied; Mimi Dehaes, Mieke Van Rossum en Bieke Mortelmans (vrijwilligers Agentschap Plantentuin Meise) voor begeleiding op het terrein, de twee laatste ook voor invoer van herbariumgegevens op etiketten en in database; Pol Meert, Joost Verbeke en Sonja Deneve voor de determinatie van wilgen (*Salix*); Christine Cocquyt (Agentschap Plantentuin Meise) voor de determinatie van een alg; Jan De Langhe (Plantentuin UGent) voor de determinatie van *Pyracantha* en Patrick Verhaeghe voor de bevestiging van de identiteit van de bamboe *Shibataea* spec.

Literatuur

- Belyaeva I.V. (2009) – Nomenclature of *Salix fragilis* L. and a new species, *S. euxina* (Salicaceae). *Taxon* 58: 1344-1348. <https://doi.org/10.1002/tax.584021>
- Deneef R. & Van Damme M. (2011) – Historische tuinen en parken van Vlaanderen - Noordwestelijk Vlaams-Brabant: Affligem, Asse, Grimbergen, Kapelle-op-den-Bos, Londerzeel, Meise, Merchtem, Opwijk, Wemmel. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- Ellenberg H. (1979) – Zeigerwerte der Gefäßpflanzen Mitteleuropas. *Scripta Geobotanica* vol. 9, Universität Göttingen. Lehrstuhl für Geobotanik.
- Ellenberg H., Weber H.E., Dull R., Wirth V., Werner W. & Paulsen D. (1992) – Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa (2nd ed.). Verlag Erich Goltze, Göttingen.
- Feng H.-Z., Wei S.-J., Wang L.-Y., Chen S.-F., Fan Q. & Liao W.B. (2021) – A taxonomic revision of the *Pyracantha crenulata* complex (Rosaceae, Maleae). *Phytotaxa* 478(2): 239-252. <https://doi.org/10.11646/phytotaxa.478.2.5>
- Popp P.C. (1860) – Atlas cadastral parcellaire de la Belgique [1842-1879].
- Ronse A. (2011) – ‘Botanic garden escapes’ from the living collections at the Botanic Garden. In: Hoste I. (ed.), The spontaneous flora of the National Botanic Garden of Belgium. *Scripta Botanica Belgica* 47: 89-111. National Botanic Garden of Belgium, Meise.
- Ronse A. (2017) – De verkeerswisselaar van Strombeek-Bever, een vluchtheuvel voor zeldzame planten. *Dumortiera* 110: 9-18.
- Ronse A. (2023) – Floristische en andere waarnemingen in Domein Ter Tommen (Grimbergen) tussen 2003 en 2015. [Verslag doorgestuurd naar de gemeente Grimbergen, 19 pp.]
- Ronse A. & Gottschlich G. (2017) – Observations on some rare or poorly known taxa of Hieracium subgenus Pilosella, including the very rare *H. x fuscostratum* new for Belgium. *Dumortiera* 112: 17-22.
- Simons J. (1990) – Spirogyra en verwante draadalgen in Nederland. Wetenschappelijke mededeling 197. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht, The Netherlands.
- Simons J., Lokhorst G.M. & van Beem A.P. (1999) – Benthische zoetwateralgen in Nederland. Natuurhistorische bibliotheek 69, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht, The Netherlands.
- Stieperaere H. & Franssen K. (1982) – Standaardlijst van de Belgische vaatplanten met aanduiding van hun zeldzaamheid en socio-ecologische groep. *Dumortiera* 22: 1-44.
- Tichý L., Axmanová I., Dengler J., Guarino R., Jansen F., Midolo G., Nobis M.P., Van Meerbeek K., Ačić S., Attorre F., Bergmeier E., Biurrun I., Bonari G., Bruelheide H., Campos J.A., Čarni A., Chiarucci A., Čuk M., Čušterevska M., Didukh Y., Dítě D., Dítě Z., Dziuba T., Fanelli G., Fernández-Pascual E., Garbolino E., Gavilán R.G., Gégout J.-C., Graf U., Güler B., Hájek M., Hennekens S.M., Jandt U., Jašková A., Jiménez-Alfaro B., Julve P., Kambach S., Karger D.N., Karrer G., Kavğacı A., Knollová I., Kuzemko A., Kůzmič F., Landucci F., Lengyel A., Lenoir J., Marcenò C., Moeslund J.E., Novák P., Pérez-Haase A., Peterka T., Pielech R., Pignatti A., Rašomavičius V., Růsina S., Saatkamp A., Šilc U., Škvorec Ž., Theurillat J.-P., Wohlgemuth T. & Chytrý M. (2023) – Ellenberg-type indicator values for European vascular plant species. *Journal of Vegetation Science* 34, e13168. <https://doi.org/10.1111/jvs.13168>
- Van Landuyt W., Vanhecke L. & Hoste I. (2006a) – Rode lijst van de vaatplanten van Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In: Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyse W. & De Beer D. (eds.), Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Nationale Plantentuin van België, INBO & Flo.Wer, Brussel & Meise.
- Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyse W. & De Beer D. (red.) (2006b) – Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels gewest. Nationale Plantentuin van België, INBO & Flo.Wer, Brussel & Meise.
- Verloove F. & Van Rossum F. (coll. Devriese H., Matysiak J.-P., Ronse A., van de Beek A. & Zwaenepoel A.) (2023) – Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Vierde editie. Plantentuin Meise, Meise.
- Zwaenepoel A. (2019) – Gewijzigde namen en een aangepaste determinatiesleutel voor het complex van *Salix alba* en *S. fragilis* in België en Nederland. *Dumortiera* 113: 3-20. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2546387>
- van der Pluijm, A. (2017) – *Rinodina biloculata*, een voor Nederland nieuw, oceanisch korstmoss in een Duitse-dotstruweel in de Biesbosch. *Buxbaumiella* 110: 7-11.
- Wirth V., Hauck M. & Schultz M. (2013) – Die Flechten Deutschlands. Band 1-2. Stuttgart, Eugen Ulmer KG.

Soortenlijst van geïnventariseerde vaatplanten in het gebied Ter Tommen tijdens de drie periodes tussen 2003 en 2023.
 (* materiaal in herbarium BR; zie doi <https://doi.org/10.15468/dl.2chgf4>)

Soort (wetenschappelijke naam)	
Acer campestre	Brachypodium sylvaticum
Acer negundo*	Bromus hordeaceus
Acer platanoides*	Buddleja davidii
Acer pseudoplatanus	Calamagrostis epigejos*
Acer pseudoplatanus f. purpurascens	Cardamine flexuosa
Achillea millefolium	Cardamine hirsuta
Aegopodium podagraria	Cardamine pratensis
Aesculus hippocastanum*	Carex acuta
Agrostis canina*	Carex acutiformis*
Agrostis capillaris	Carex disticha
Agrostis stolonifera*	Carex divulsa*
Ajuga reptans	Carex hirta
Alisma plantago-aquatica	Carex nigra*
Alliaria petiolata	Carex otrubae
Alnus glutinosa	Carex pairae*
Alnus incana	Carex pendula
Alopecurus myosuroides	Carex pseudocyperus
Alopecurus pratensis	Carex remota
Angelica sylvestris	Carex riparia*
Anisantha sterilis	Carex spicata*
Arctium lappa	Carex sylvatica*
Arrhenatherum elatius	Carex vulpina*
Artemisia vulgaris	Carpinus betulus
Arum maculatum	Castanea sativa
Athyrium filix-femina	Centaurea jacea groep
Barbarea vulgaris*	Centaureum erythraea
Bellis perennis	Centaureum pulchellum
Berberis julianae*	Cerastium fontanum
Betula pendula*	Cerastium glomeratum
Betula pubescens*	Ceratophyllum submersum*
Bidens frondosa*	Chenopodium album
	Circaea lutetiana

Cirsium arvense
Cirsium oleraceum
Cirsium palustre
Cirsium vulgare
Convolvulus sepium
Cornus sanguinea subsp. sanguinea*
Cornus sanguinea subsp. australis*
Cornus sericea*
Corylus avellana*
Corylus sieboldiana*
Cotoneaster cf. divaricatus*
Cotoneaster horizontalis*
Cotoneaster cf. rehderi*
Crataegus monogyna
Crepis capillaris
Dactylis glomerata
Dactylorhiza fuchsii
Daucus carota
Deschampsia cespitosa
Dipsacus fullonum
Draba verna
Dryopteris affinis
Dryopteris carthusiana*
Dryopteris dilatata*
Dryopteris filix-mas
Epilobium angustifolium
Epilobium ciliatum*
Epilobium hirsutum
Epilobium montanum
Epilobium obscurum*
Epilobium parviflorum*
Epilobium tetragonum*
Epipactis helleborine
Equisetum arvense

Equisetum palustre
Erigeron canadensis
Ervilia hirsuta
Ervum tetraspermum
Eupatorium cannabinum
Fagus sylvatica
Festuca rubra
Ficaria verna
Filipendula ulmaria
Fragaria vesca
Frangula alnus
Fraxinus excelsior*
Galium aparine
Galium palustre
Geranium dissectum
Geranium molle
Geranium pusillum
Geranium pyrenaicum*
Geranium robertianum*
Geum urbanum
Glechoma hederacea
Hedera helix
Heracleum mantegazzianum
Heracleum sphondylium
Hieracium umbellatum
Hippophae rhamnoides
Holcus lanatus
Humulus lupulus
Hyacinthoides ×massartiana*
Hypericum perforatum*
Hypericum tetrapterum*
Hypochaeris radicata*
Ilex ×altaclerensis*
Impatiens parviflora

<i>Iris pseudacorus</i>
<i>Jacobaea vulgaris</i>
<i>Juglans regia</i> *
<i>Juncus bufonius</i>
<i>Juncus compressus</i> *
<i>Juncus effusus</i> *
<i>Juncus inflexus</i>
<i>Juncus tenuis</i> *
<i>Lapsana communis</i>
<i>Lamium album</i>
<i>Lamium galeobdolon</i> subsp. <i>montanum</i>
<i>Lamium galeobdolon</i> subsp. <i>argenteum</i>
<i>Lamium purpureum</i>
<i>Lathyrus tuberosus</i> *
<i>Lathyrus nissolia</i>
<i>Lathyrus pratensis</i>
<i>Lemna minor</i>
<i>Lemna minuta</i> *
<i>Lemna trisulca</i>
<i>Leucanthemum ircutianum</i>
<i>Ligustrum vulgare</i> *
<i>Ligustrum ovalifolium</i> *
<i>Linaria vulgaris</i>
<i>Lolium perenne</i>
<i>Lonicera periclymenum</i>
<i>Lonicera pileata</i> *
<i>Lotus corniculatus</i>
<i>Lotus pedunculatus</i>
<i>Luzula campestris</i>
<i>Luzula multiflora</i> *
<i>Lycopus europaeus</i>
<i>Lysimachia arvensis</i>
<i>Lysimachia nummularia</i>
<i>Lysimachia vulgaris</i>

<i>Lythrum salicaria</i>
<i>Malus sieboldii</i> *
<i>Malus</i> cf. <i>×moerlandsii</i> *
<i>Matricaria discoidea</i>
<i>Medicago lupulina</i>
<i>Medicago sativa</i> subsp. <i>sativa</i>
<i>Mentha aquatica</i>
<i>Mentha</i> cf. <i>×suavis</i> *
<i>Moehringia trinervia</i>
<i>Myosotis arvensis</i> *
<i>Myosotis ramosissima</i>
<i>Myosotis scorpioides</i> *
<i>Nasturtium officinale</i>
<i>Nuphar lutea</i>
<i>Oenothera deflexa</i>
<i>Orchis militaris</i>
<i>Persicaria hydropiper</i>
<i>Persicaria lapathifolia</i>
<i>Persicaria maculosa</i>
<i>Petasites hybridus</i>
<i>Phalaris arundinacea</i>
<i>Phleum pratense</i> *
<i>Phragmites australis</i>
<i>Picris hieracioides</i>
<i>Pilosella aurantiaca</i> *
<i>Pilosella officinarum</i>
<i>Pilosella ×prussica</i> *
<i>Pinus strobus</i> *
<i>Pinus sylvestris</i> *
<i>Plantago lanceolata</i>
<i>Plantago major</i>
<i>Platanus ×hispanica</i> *
<i>Poa annua</i>
<i>Poa nemoralis</i> *

Poa palustris*
Poa pratensis*
Poa trivialis
Polystichum aculeatum
Polystichum ×bicknellii*
Polystichum setiferum*
Populus balsamifera*
Populus ×canadensis
Populus ×canescens
Populus tremula
Populus trichocarpa
Potamogeton trichoides*
Potamogeton crispus
Potentilla anserina
Potentilla indica
Potentilla reptans
Primula elatior
Prunella vulgaris
Prunus avium
Prunus laurocerasus
Prunus padus
Prunus spinosa
Pulicaria dysenterica
Pyracantha cf. crenulata*
Quercus petraea*
Quercus robur*
Quercus rubra*
Ranunculus acris
Ranunculus repens
Ranunculus sceleratus
Reynoutria japonica
Reynoutria ×bohemica*
Rhus typhina*
Ribes rubrum

Rosa arvensis*
Rosa canina groep*
Rubus caesius
Rubus sectie Rubus*
Rubus idaeus
Rubus laciniatus*
Rumex crispus
Rumex obtusifolius
Rumex ×pratensis
Rumex sanguineus
Salix alba*
Salix alba var. caerulea*
Salix aurita*
Salix caprea
Salix cinerea subsp. cinerea*
Salix cinerea subsp. oleifolia*
Salix gmelinii*
Salix ×guinieri (S. cinerea subsp. cinerea × cinerea subsp. oleifolia)*
Salix ×holosericea (S. viminalis × cinerea)*
Salix ×multinervis (S. aurita × cinerea)*
Salix ×pendulina
Salix pentandra
Salix ×reichardtii (S. aurita × cinerea)*
Salix repens*
Salix ×subsericea (repens × cinerea)*
Salix viminalis
Sambucus nigra
Schedonorus giganteus
Scirpus sylvaticus
Scorzoneroides autumnalis
Scrophularia auriculata
Scrophularia nodosa
Senecio inaequidens
Senecio vulgaris

Shibataea spec.*
Silene dioica
Sinapis arvensis
Sisymbrium officinale
Solanum dulcamara
Solidago canadensis
Solidago gigantea
Sonchus asper*
Sonchus oleraceus
Sorbus aucuparia
Sparganium erectum
Spirodela polyrhiza*
Stachys sylvatica
Symphoricarpos albus*
Symphytum officinale
Tanacetum vulgare
Taraxacum sect. Taraxacum
Taxus baccata*
Tilia platyphyllos*
Trifolium dubium
Trifolium pratense
Trifolium repens
Trigonella alba
Trisetum flavescens*
Tussilago farfara
Typha latifolia
Ulmus glabra*
Urtica dioica
Valeriana officinalis
Verbascum thapsus
Verbena officinalis
Veronica arvensis
Veronica beccabunga
Veronica chamaedrys

Veronica hederifolia s.l.
Veronica serpyllifolia
Viburnum lantana*
Viburnum opulus
Viburnum ×rhytidophylloides*
Vicia cracca
Vicia sativa s.l.
Vicia villosa*
Vinca major
Vulpia bromoides*
Vulpia myuros